

David Colmer

Zó Nederlands?

David Colmer (1960) werd geboren in Australië, als achtste kind in een gezin van tien. Hij studeerde medicijnen, maar verruilde in zijn vierde jaar de universiteit voor reizen en werken in Azië. Hij woonde daarna ook nog in Londen en Berlijn. In 1991 vestigde hij zich in Amsterdam. Hij leerde Nederlands en werd vertaler. Hij vertaalt romans, poëzie en kinderliteratuur en heeft meerdere prijzen gewonnen, waaronder de IMPAC Dublin Literary Award en de Independent Foreign Fiction Prize, beide samen met Gerbrand Bakker, en de Vondel Translation Prize voor zijn vertaling van De helaasheid der dingen van Dimitri Verhulst. In 2021 won hij de James Brockwayprijs voor zijn poëzievertalingen uit het Nederlands, waaronder werk van Hugo Claus, Paul van Ostaijen, Cees Nooteboom, Nachoem M. Wijnberg, Menno Wigman en Ester Naomi Perquin. Recente publicaties zijn o.a. vertalingen van Habitus van Radna Fabias, Herinneringen van een engelbewaarder van Willem Frederik Hermans en dierenverhalen van Toon Tellegen. Momenteel rondt hij zijn covertaling (met David McKay) van David Van Reybroucks Revolusi af en maakt hij een begin met zijn vertaling van de volledige Jip en Janneke. ‘Zó Nederlands?’ verscheen eerder in De Revisor. Halfjaarboek voor nieuwe literatuur 4-5 (2012).

Zó Nederlands?

Het overkomt mij tamelijk vaak en ik word er altijd een beetje ongemakkelijk van. Iemand kijkt me aan, meestal met licht ongeloof, soms met verbaasde bewondering, en zegt: ‘Hoe kan je dat vertalen? Dat is zó Nederlands!’ Hoezo Nederlands? denk ik dan, wat heeft dát ermee te maken? Soms zeg ik het ook nog: ‘Hoezo Nederlands?’ Het antwoord reikt meestal niet veel verder dan: ‘Gewoon, Nederlands. Zó Nederlands!’

We praten over Gerbrand Bakkers *Boven is het stil* en al gauw word ik een beetje nerveus. Want ligt het misschien aan mij? Berust mijn enthousiasme voor het boek op een misverstand? Ik lees het doodleuk als een mooie, ontroerende, bij tijden grappige, strak geschreven roman over een boerenfamilie in Waterland en weet niet beter dan dat het een universeel verhaal is dat zowel voor een jonge intellectueel in Ohio als voor een leesclub gekrulde oma's in Dublin makkelijk toegankelijk is. Ik vond het geen makkelijk boek om te vertalen, maar niet omdat het ‘zó Nederlands’ is. Of mis ik hier iets fundamenteels?

Ik moet denken aan een kleine dertig jaar geleden toen ik in Tokio in een huis vol zwartwerkende *travellers* woonde. Daar volgde ik met stijgende verbazing hoe een Duitse vriend van mij steeds verliefder werd op een verwend Californisch meisje dat ik persoonlijk (nogal arrogant) als vleesgeworden cliché zag, een soort wandelende grap, zonder één originele gedachte en constant bezig op een doorzichtige manier de mensen om haar heen te manipuleren. Als zij in een Amerikaanse soap zou verschijnen, zouden de kijkers niet bijkomen van het lachen over hoe slecht geschreven haar rol was. Maar niet de Duitse vriend van mij, nee, hij kreeg maar geen genoeg van haar en hield er niet over op over hoe origineel, hoe slim, hoe lief, hoe leuk ze wel niet was...

Is er iets soortgelijks aan de hand met mij en *Boven is het stil*? Lees ik het boek als een soort ‘Duitse vriend’ zonder te beseffen dat er hier sprake is van een geraffineerd spel met culturele patronen en verwachtingen? Is de hoofdfiguur Helmer een soort ‘Californische prinses’ die ik zou moeten doorzien? Komt elk woord uit zijn mond met een karrenvracht aan associaties die mij ontgaan? Is dat wat mensen bedoelen met ‘zó Nederlands’? Dat de figuren oer-Hollands zijn en dat een Nederlandse lezer aan een half woord genoeg heeft om ze te plaatsen en begrijpen, en dat een vertaler dan verplicht zou zijn dat op te vangen door kleine toevoegingen in de trant van: “‘No,” Helmer said *with a taciturnity characteristic of rural Dutch Calvinists.*”

J.M. Coetzee dacht een vergelijkbare diepgang te identificeren, maar dan in literaire zin. Want in het citaat dat hij uitgeverij Cossee ter promotie gaf nog vóór de publicatie van de Nederlandse editie schreef hij: ‘*Boven is het stil* speelt met vorm, personages en decor van de traditionele Nederlandse roman, en laat met tederheid en laconieke humor zien hoe vitaal het genre nog steeds is.’ Is dat wat mensen bedoelen met ‘zó Nederlands’? Lezen zij het boek vooral als een voortzetting van en commentaar op ‘de traditionele Nederlandse roman’? Dat zou wel een heel moeilijke

opdracht zijn aan de vertaler. Zo iets als een sleutelroman brengen naar een land waar de sleutels niets openen... Maar ik heb mijn twijfels. Ik heb er niet naar gezocht, maar een vergelijkbare opmerking als die van Coetzee heb ik elders niet gelezen en ik weet niet beter dan dat Nederlandse romans met eenzelfde setting meestal afgedaan worden als streekromans en niet serieus genomen. (In Vlaanderen ligt het anders, maar Bakker is zeker geen Vlaming.) Het lijkt mij dat, veel meer dan een volgeling en commentator, Bakker een wegbereider voor dit genre in Nederland is geweest, tenminste wat de acceptatie betreft. Als ik een genre zou moeten bedenken waarin *Boven is het stil* past, zou ik eerder kijken naar iets internationaals. Je zou er bijvoorbeeld een uitstekende western van kunnen maken. (Omdat de geïsoleerdheid van de figuren dan prachtig kan worden verbeeld met afstand.)

Misschien zit het 'zó Nederlands' in iets heel anders. De setting, bijvoorbeeld, is wel heel specifiek; als je Waterland een beetje kent zie je het zo voor je, zowel in natte als bevroren toestand. De lezer die het gebied niet kent moet het doen zonder deze mentale beelden, want de beschrijvingen in het boek zijn heel vanzelfsprekend: de omgeving wordt niet beschreven met de pretentie het landschap te reconstrueren met woorden. Goddank, zeg ik dan, want zo iets is enorm saai om te lezen, laat staan te vertalen. Net als iedereen zonder kennis van Noord-Holland, krijgt de buitenlandse lezer alleen een suggestie van het landschap; hoe die dijken, sloten en hekken zich precies tot elkaar verhouden blijft een beetje vaag. Maar dat schept nog geen vertaalprobleem. Uitgezonderd kleine probleempjes met woorden en begrippen ('damhek!'), is er niets wat je zou doen twijfelen aan de haalbaarheid van de vertaling.

Waarschijnlijker is dat met 'zó Nederlands' bedoeld wordt op de herkenbare Hollandse sfeer van eenzaamheid, verregende gelatenheid, kneuterige verveling. Een soort ingepolderde weltschmerz, waarmee het volk groot geworden is en dat herkend wordt niet zozeer uit romans als wel uit eigen ervaring en uit verschillende culturele uitingen, van negentiende-eeuwse toneelstukken tot moderne televisieprogramma's, en dan vooral satirische. Zou het boek voor Nederlanders zo resoneren omdat het dit gevoel oproept, versterkt, onderuithaalt en weer bevestigt? Zozeer dat ze zich het boek zonder deze herkenning niet kunnen voorstellen en denken dat die 'vertaald' moet worden, terwijl de vertaler alleen de atmosferische zinnen en woorden vertaalt en geen eindverantwoording kan nemen voor de associaties die wel of niet in het hoofd van de lezer zitten.

Om een voorbeeld te nemen uit Australië, waar ik vandaan kom: iemand die een kopie voor Europeanen wil maken van Frederick McCubbins klassieke schilderij *The Lost Child* kan dit alleen doen in het besef dat een Europees publiek de geuren en geluiden er niet bij kan bedenken en waarschijnlijk niet zou begrijpen dat het nogal lieflijke schilderij, met al zijn licht en ruimte, een uitbeelding is van acuut levensgevaar, iets wat een Europeaan eerder zou associëren met een dicht en donker bos. Maar ik dwaal af...

Hoe meer ik erover nadenk, hoe meer ik vermoed dat de gedachtegang achter 'Hoe kan je dat vertalen? Dat is zó Nederlands!' ver afstaat van de praktijk van het vertalen en eigenlijk ingegeven is door verbazing dat er in het buitenland interesse en waardering zijn voor iets dat 'zó Nederlands' is. Alsof de vertaler, behalve het in een

nieuwe taal gieten, wat al moeilijk genoeg is, het hele boek heeft moeten transformeren. Alsof het geen knappe roman is maar een anekdote uit huiselijke kring, die zijn spankracht verliest als je geen bloedverwantschap zou hebben met de hoofdfiguren. Daar kleeft iets vreemds aan, want iedereen weet dat er een stroming in de literatuur bestaat die haar universele waarde juist uit de culturele en geografische specificiteit haalt.

De Nederlandse onzekerheid geeft mij dan wel weer een thuisgevoel, want als Australiër herken ik die als een variant op wat wij vroeger ‘the cultural cringe’ noemden, een soort minderwaardigheidscomplex ten opzichte van Engeland en Amerika. Maar net als de populariteit van moderne Australische schrijvers, laat het succes van *Boven is het stil* zien dat een sterke eigen identiteit geen barrière is maar de sleutel tot internationale waardering. Iemand zou niet moeten zeggen: ‘Hoe kan je iets dat zó Nederlands is vertalen, maar ‘Wat fijn voor je dat je iets dat zó Nederlands is mag vertalen’! Dit is geen overdreven bescheidenheid van mij en ik wil het belang van het vertalen zeker niet uitvlakken. Ik twijfel er ook niet aan dat ik als vertaler een wezenlijke bijdrage aan het succes van *Boven is het stil* in het Engels geleverd heb. Het ging me er alleen om te laten zien dat de vertaalproblemen, hoe groot en boeiend ze ook zijn, volstrekt losstaan van hoe Nederlands (of on-Nederlands) het boek is.